

GEOGRAFI ROMĂNI TRANSILVĂNENI ÎN ATENUAREA „NELINIȘTII SPAȚIILOR”¹: LAURIAN SOMEȘAN

ALEXANDRU PĂCURAR²

ABSTRACT. – **Transylvanian Romanian Geographers Mitigating “Restless Spaces”: Laurian Someșan.** Professor Laurian Someșan, one of the foremost representatives of Cluj School of Geography, was born in a numerous family in Monor, a village in the former border area of Năsăud. School and education were highly praised in his family. The child, then the young man Laurian proved to be receptive and diligent at school, succeeding by his own means to graduate the high school and then the university studies in Geography and History at “King Ferdinand I” University of Cluj. In the third year of his university studies he was employed as an instructor at the Institute of Geography belonging to the Cluj University. He was exceptionally prepared professionally but he also had a vivid national and civic awareness, proven since he was a teenager and wholeheartedly participated to the Great National Assembly in Alba Iulia on the 1st of December 1918. Faithful to George Vâlsan, his schoolmaster, Laurian Someșan proved to be one of the most active supporters of Romanian realities, in Transylvania and nation-wide. Blocked at a certain moment in his professional upswing, he chose to fill a position at the Department of Economic Geography at the Cluj Academy of High Commercial and Industrial Studies. As a result of the Second Vienna Diktat, he followed the Cluj University in its refuge at Sibiu and Timișoara, as well as the Commercial Academy at Brașov. At the Commercial Academy in Brașov he was employed as a result of a contest and succeeded to become associate professor (1943) and full professor (12 March 1947). Due to his qualities, he was chosen Rector of the Commercial Academy in Brașov, a position which he had for 1947-1948. In the meantime, Romania was in full process of becoming a communist country under the Soviet occupation, and the Commercial Academy became fully “fixed” in Brașov by act of law. Due to the acceleration of the Stalinization process of Romania, he was removed from university educational institutions, and was even imprisoned by the communists (1952-1954). He was marginalized for a period of time, but later he was cleared and reintegrated as a... lecturer at the Pedagogical Institute of Suceava.

¹ *Sintagma aparține lui Victor Jinga (1995, op. cit. p. 7).*

² *Babeș-Bolyai University, Faculty of Geography, Clinicilor Street, no. 5-7, Cluj-Napoca-400006, Romania, e-mail: alexandru.pacurar@ubbcluj.ro*

Keywords: „Upper Dacia” (since 1927 „King Ferdinand I”) University of Cluj, George Vâlsan, Institute of Geography, geopolitics, Cluj Academy of High Commercial and Industrial Studies, parental family universe, Great National Assembly in Alba Iulia on the 1st of December 1918, Second Vienna Diktat, refuge, Stalinist prison universe, marginalization, rehabilitation.

I. CONTEXTUL NAȚIONAL ȘI INSTITUȚIONAL

Ca urmare a faptelor eroice ale Armatei Regale Române, conjugată cu jertfele societății românești din timpul Primului Război Mondial, precum și a unei conjuncturi geopolitice favorabile, a fost posibilă realizarea visului de veacuri al românilor, mai cu seamă al românilor transilvăneni, bucovineni și basarabeni, Unirea cu Patria Mamă. Ea a fost consfințită și recunoscută prin tratatele de pace încheiate la sfârșitul ostilităților, în 1919-1920, de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly și Paris care „*au recunoscut și înregistrat în texte de drept internațional*” (George Sofronie, 1938, *op. cit.*, p. 983) noile hotare ale Regatului României, în urma aplicării principiului naționalităților și a autodeterminării popoarelor conform cu principiile wilsoniene. Statul român întregit era perceput ca „*o realitate vie și era fructul unei evoluții istorice și a unor seculare străduințe ale întregii națiuni române*” (*idem*) în spațiul unei „*perfecte unități geografice pe scheletul vechii Dacii*” (*Ibidem*), după expresia lui Emmanuel de Martonne.

În noua situație creată după dobândirea hotarelor firești ale țării astfel întregite, elita conducătoare a României a pus accent pe formarea cadrelor superioare, pe învățământ, mai ales în provinciile geografico-istorice alipite prin voința lor democratică la corpul țării.

În Transilvania și în Bucovina, universitățile fostei duble monarhii Austro-Ungare, din Cluj și Cernăuți, au trebuit reorganizate pentru învățământ în limba română. Astfel, la Cluj, Consiliul Dirigent al Transilvaniei s-a preocupat să deschidă în toamna anului 1919 cursurile universitare în limba română la Universitatea Daciei Superioare, cum a fost redenumită Universitatea maghiară. După trecerea ei în administrație românească, lingvistul Sextil Pușcariu a fost desemnat Comisar general pentru organizarea universității clujene, fiind ulterior și primul ei rector (1919-1920). Acesta, conștient de importanța misiunii încredințate, – avea s-o numească „*datoria vieții noastre*” –, consemnând pentru viitorime: „*Când se va scrie odată istoria vremurilor mari, ai căror contemporani suntem, se va relua desigur, ca o faptă de mare importanță înființarea Universității românești din Cluj, în chiar primul an al stăpânirii noastre în ținuturile strămoșești dintre Carpați și Tisa*” (apud Stelian Neage, 1980, *op. cit.*, vol. I, p. 90).

Îndeplinindu-și exemplar misiunea, Sextil Pușcariu, dovedindu-se un înțelept vizionar, a recomandat în raportul final adresat resortului Instrucțiunii Publice al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, următoarele: „*Faima unei Universități fiind institutele și seminariile ei, adevăratele lăcașuri de muncă științifică, vă recomand mai ales să nu cruțați cheltuielile cu organizarea acestora. Valoarea unei Universități se măsoară după lucrările ieșite din aceste institute*” (*Ibidem*, p. 46). Această recomandare a stat la baza înființării și a Institutului de Geografie al Universității din Cluj, al cărui membru de seamă a fost Laurian Someșan.

În același timp, în spiritul recomandărilor lui Sextil Pușcariu, pentru „*lărgirea studiului geografiei*” și „*a creării unui întreg institut geografic la Cluj*” (*Ibidem*, p. 81), Comisia Universitară a decis invitarea profesorului George Vâlsan de la Iași, urmând a se pronunța ulterior și asupra profesorului Vasile Meruțiu. Referindu-se la acest aspect, Sextil Pușcariu nota: „*să nădăjduim că d[omnu]l Vâlsan, care după părerea pe care mi-a exprimat-o personal Emmanuel de Martonne, marele geograf de la Paris și profund cunoscător al geografiei României, este singurul nostru geograf de seamă, se va restabili din boala grea atât de mult încât să poată veni la Cluj*” (*idem*). Savantul nu s-a înșelat, având să afirme mai târziu că „*dintre profesorii chemați din Țara Veche, unii, ca geograful Vâlsan, au dezvoltat în Transilvania cea mai strălucită activitate*” (*Ibidem*, p. 97).

Urmare a străduințelor supraomenești, Universitatea Daciei Superioare este pe punctul de a se inaugura. La 1 octombrie 1919, prin Înalt Decret Regal nr. 4031 ia ființă a treia universitate de pe cuprinsul României Mari, cursurile deschizându-se la 3 noiembrie 1919 cu lecția inaugurală a savantului Vasile Pârvan, „*Datoria vieții noastre*”, aserțiune cu valoare programatică însușită și asumată de întregul corp profesoral după ce Sextil Pușcariu o lansase în calitatea lui de Președinte al Comisiunii Universitare, aserțiune prin care „*mărturisea profesiunea de credință a generației chemate să ridice țara românească de dincolo de Carpați la noua sa menire istorică*” (*Ibidem*, p. 104).

Nici că se putea face o alegere mai potrivită pentru punerea bazelor învățământului superior geografic românesc la Cluj, decât în persoana determinată, generoasă și polivalentă a lui George Vâlsan, în care se împleteau armonios rigoarea și precizia omului de știință cu imaginația și sensibilitatea poetului, cu harul său pedagogic și cu „*dragostea fără slăbiciune pentru studenții pe care nu-i cruța în scăderile lor*” (Vintilă Mihăilescu, 1935, *op. cit.*, p. 17), cărora nu ezita să le dea „*sfaturi*” folositoare pentru formarea lor ca geografi și ca membri activi ai societății românești, care evolua într-un progres evident.

Ce a stat la baza recomandării lui George Vâlsan pentru titularizarea lui ca șef de catedră (Geografie generală și Umană) și director al Institutului de Geografie, recomandat cu căldură atât de Simion Mehedinți cât și de Emmanuel de Martonne? Care au fost elementele ce au condus la atribuirea pe merite a

apelativului de „*creator de școală geografică*” a lui George Vâlsan? În opinia noastră, motivele au fost următoarele: cunoștințele solide, reflectate într-o operă perenă, care impresionează prin calitatea scriiturii; voința de a contribui la propășirea societății românești, dăruit fiind cu un spirit civic înnăscut pus în slujba națiunii; educator desăvârșit, pedagog animat de dragostea pentru tineri, în formarea cărora a prevalat exemplul personal; talent organizatoric, tact și aplecare pentru lucrul bine făcut; modestie, spirit de observație, curiozitate științifică și imaginație, atribute esențiale ale unui om de știință; o sensibilitate aparte și aplecarea pentru frumos, caracteristici ale oamenilor cu o vastă cultură. Desigur, un spirit înalt, atât ca geograf, cât și ca educator. Iată cum îl evoca Vintilă Mihăilescu pe magistrul său la trecerea acestuia în neființă: „*Sunt puțini cei cari pot spune că l-au cunoscut de aproape pe prof[esorul] Vâlsan: extrem de discret și preocupat să nu supere pe cei dimprejur cu svonul suferințelor și nici cu acela al bucuriilor sau meritelor sale, puțini erau informați asupra vieții lui intime, ceva mai mulți cunoșteau preocupările-i intelectuale și nu atât de mulți câți ne-am aștepta, îi adânciseră lucrările publicate. Desigur că l-au cunoscut și l-au admirat elevii lui de la Universitatea din Iași unde a fost profesor între 1915-1919, cei din Cluj unde a întemeiat o școală geografică și o publicație de specialitate cu renume peste hotare, cei de la București unde a ilustrat catedra de Geografie fizică timp de aproape șase ani*” (*Ibidem*, p. 1).

George Vâlsan s-a înconjurat de elemente valoroase, încadrând catedrele Secției de Geografie și Institutul de Geografie ale Universității din Cluj cu un corp profesoral entuziast, din care au făcut parte: Vasile Meruțiu care i-a continuat linia după plecarea lui la București (1 ianuarie 1930), Romulus Vuia, Sabin Opreanu, Aurelian Florinescu, provenit de la Liceul Alexandru Hașdeu din Buzău, Ioachim Rodeanu, Eliseu Sighartău, Ioan Silaghi (aceștia trei din urmă abandonând treptat învățământul superior în perioada 1924-1926 în favoarea celui secundar), Laurian Someșan, Tiberiu Morariu, Raul Călinescu, Alexandrina Hațieganu, Elena Neteu (căs. Hotăran), Radu Meruțiu, Nicolae Dragomir (doar o scurtă perioadă de timp, 1929-1931, în colectivul institutului, apoi în învățământul secundar), Fabiu I. Dumbravă, urmași de Theodor Onișor, Valeriu Butură, Ștefan Manciușea, Pop Gheorghe, Ciurtea Cornelia, Marius Bizerea, echipă care, în mare, a funcționat până la reforma stalinistă a învățământului, din august 1948. Urmând sfatul și exemplul magistrului lor „*întemeietor*” de școală geografică, discipolii săi, fiecare în domeniul său – geomorfologie, hidrologie, biogeografie, geografie umană, geografie istorică, etnografie, geografie regională, a cercetat și a redat aspectele specifice și de viață românească din Transilvania, dar și din celelalte provincii geografico-istorice românești, care au fost ignorate cu ostentație până în 1918. Dau două exemple grăitoare asupra felului în care magistrul transmitea colaboratorilor săi mai tineri încrederea, susținerea și

maniera de abordare în cercetarea realităților transilvănene. Astfel, în încheierea primului studiu asupra oierilor mărgineni publicat în 1926, discipolul său cel mai prețuit de la Cluj, Nicolae Dragomir, scrie: „Consider ca o datorie să menționez că acest studiu a luat naștere din îndemnul d[omnu]lui prof[esor] George Vâlsan, care urmărind o studiere sistematică a Carpaților din punct de vedere geografic, ne-a dictat, mie și colegilor mei, încă din 1920, un plan amănunțit de monografie pastorală, atrăgându-ne atenția asupra problemelor în legătură cu geografia, cu târgurile pe înălțimi, viața în colibe și în baltă, harta drumurilor pastorale etc.” (1926, *op. cit.*, p. 252). Un alt exemplu de abordare a realităților românești este sfatul pe care Vâlsan i-l dă cu privire la cercetarea mărginenilor, de unde acesta se trăgea. Savantul îi cere să realizeze „o icoană clară și vie a comunii D[fumi]tale, și pentru aceasta ai toată pregătirea și darul scrisului necesar. Să fie pe înțelesul tuturor” (Alexandru Păcurar, 2013, *op. cit.*, p. 212). Magistrul nu ezită să-i contureze planul amănunțit al studiului: „Gândește-te cât mai concentrat la întrebările: Prin ce se deosebește Săliștea de alte comune? Care sunt caracterele ce o deosebesc și o fac să îmi pară atât de frumoasă și de interesantă? Cum să o descriu mai bine ca să o cunoască și să o iubească și cel ce nu a văzut-o? Care sunt frumusețile naturale, înfățișarea originală a acestei comune, viața caracteristică a locuitorilor? Cum a crescut cu încetul până la starea de acum? Cine a ajutat-o din factorii naturali și din puterile omenеști? Are întâmplări din trecutul ei demne să fie povestite? I s-a schimbat menirea acum? Are nădejdi de dezvoltare în viitor? ...În sfârșit...socotești-o ca pe o mamă care te-a născut, te-a crescut cu drag și merită să o răsplătești cu o lucrare în care să arăți lumii întregi cât îi ești de recunoscător. Și asta se poate face fără exagerări, ci numai spunând curatul adevăr despre natura dimprejurii-i, despre așezarea ei și despre viața locuitorilor ei. Nu ai decât să [te] adâncești în comoara D[fumi]tale de amintiri și să scoți mărgăritarele cu care să-i făurești un colan frumos, așa ca să se mândrească întotdeauna și să-ți rămâie și ea recunoscătoare” (*idem*).

Având în față acest plan-decalog programatic, discipolii clujeni ai lui George Vâlsan s-au lansat în primul deceniu de activitate a Universității clujene, de stabilitate și liniște internă și internațională, în studierea aspectelor specifice cadrului natural și vieții din Transilvania. Astfel, Romulus Vuia a cercetat aspectele locuirii și activităților din Țara Hațegului și ținutul Pădurenilor, apoi și-a extins cercetările la Transilvania și Banat, probând primatul, vechimea și continuitatea locuirii românești în lucrări precum *Țara Hațegului și Regiunea Pădurenilor. Studiu antropogeografic și etnografic* (1924), *Satul românesc din Transilvania și Banat. Studiu antropogeografic și etnografic* (1945). Aurelian Florinescu, mai puțin vizibil, dar nu lipsit de substanță, s-a ocupat de redactarea capitolelor privind Științele geografice din *Enciclopedia Minerva* (1929), o întreprindere de mare anvergură, textul fiind însoțit de numeroase hărți. Sabin Opreanu s-a axat asupra ținutului

secuilor, publicând lucrări precum *Terra Siculorum. Contribuții privitoare la Românii din ținutul Secuilor* (1925), *Ținutul Secuilor. Contribuții de Geografie Umană și Etnografie* (1927), *Numiri toponimice păstorești în munții Bârsei, Buzăului și ai Vrancei* (1928), argumentând pe baze toponomastice vechimea locuirii românești în acest spațiu est-transilvan unde a fost colonizată această tenace, credincioasă și bravă populație de origine maghiară, atât de originală în manifestările ei materiale și imateriale. Apoi interesul său s-a lărgit la întreaga țară publicând *Țara noastră – România* (1933), ș.a. Vasile Meruțiu s-a remarcat în cursul anilor 1919-1930 cu lucrări de Geografie istorică, precum *Evoluția teritorială a județelor din Ardeal și din Maramureș până în Banat* (1929), și ca autor de hărți, la început împreună cu generalul Constantin Teodorescu, precum aceea din 1919, *România cu noile frontiere admise de Congresul de la Paris*, S=1:1000000, Institutul de Arte Grafice „Lucefărul”, București, prima hartă a României Mari!, urmată de *Hărțile etnografice ale Transilvaniei și Maramureșului* (S 1:200000, 1919), *Harta României, fizică și politică, pentru uzul școalelor* (S=1:500000, 1921), împreună cu George Murgoci. Un grup de membri ai Institutului de Geografie au studiat oieritul din Transilvania, variantele sale regionale cu specificul lor și impactul acestei activități ancestrale în construirea coeziunii naționale. S-au remarcat aici studiile lui Nicolae Dragomir, *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur* (1926), *Oierii mărgineni în Basarabia, Caucaz, Crime[e]a și America de Nord* (1938), *Oierii mărgineni și transhumanța lor în Dobrogea de Sud* (1938); Laurian Someșan cu *Viața pastorală în Munții Călimani* (1933) și Tiberiu Morariu, cu ale sale *Câteva contribuțiuni la oieritul evreilor maramureșeni* (1931) și *Vieța pastorală în Munții Rodnei* (1937). Inclusiv Sabin Opreanu a avut preocupări în domeniu, publicând *Contribuțiuni la transhumanța din Carpații Orientali* (1931). Radu Meruțiu s-a axat pe studierea regiunii miniere Baia Mare – Baia Sprie, iar observațiile sale au fost materializate în articole precum *Regiunea Baia Mare – Baia Sprie* (1936). La începutul anilor 1930 Valeriu Butură a participat la campaniile de cercetări sociologice pe teren ale lui Dimitrie Gusti, în vederea realizării monografiilor satelor *Nereju și Drăguș*, remarcându-se și ca etnobotanist valoros încă de la primul său studiu, *Plante de leac din regiunea Mocanilor de pe Arieș. Notițe etnografice* (1933). În studiile monografice s-a remarcat Eliseu Sighartău cu *Monografia comunei Agrieș* (1926) și *Colinele și Cetatea Ciceului* (1928).

Studii din sfera Geografiei fizice au realizat Ioachim Rodeanu, *Observațiuni morfologice la zona de contact a basinurilor Oltului și Murășului în regiunea Sibiului* (1926), Alexandrina M. Hațieganu, *Câteva observațiuni asupra bazinului Văii Sebeș* (1934) și Fabiu I. Dumbravă cu a sa *Valea Bistriței Ardelene* (1934). În domeniul Biogeografiei s-a remarcat Raul Călinescu cu studii precum *Considerațiuni biogeografice asupra stepei Olteniei* (1928), *Contribuțiuni sistematice și zoogeografice la studiul amfibiiilor și reptilelor din România* (1930) sau *Mamiferele României* (1930).

În a doua parte a anilor 1930, deasupra Europei se adunau nori negri ai politicii revizioniste și astfel, tihna muncii oneste a membrilor Institutului de Geografie al Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj a fost redirecționată spre studii care probau vechimea și continuitatea românilor în spațiul carpatic, justețea frontierelor noastre care în vest, est și sud-est erau contestate. Geografii clujeni, aidoma celor de la București și Iași, au întreprins studii aprofundate care dovedeau în acei ani ai „neliniștii spațiilor” (Victor Jinga, 1995, *op. cit.*, p. 7), primatul, vechimea și continuitatea neîntreruptă al românilor în spațiul carpatic și pericarpatic – de la „*marginie*”, activitățile lor tradiționale, precum și justețea trasării granițelor pe baza ponderii populației majoritare. În această activitate s-au angrenat Vasile Meruțiu cu *Carte Ethnographique de la Roumanie/Ethnographische landkarte Rumäniens* (1939), precum și Laurian Someșan și Ștefan Manciulea. Laurian Someșan, cu toată vigoarea și puterea tinereții, a publicat numeroase studii și a răspuns criticilor care contestau granițele vestice ale statului român și apartenența Transilvaniei la Regatul României, precum *Les frontières de l’Etat roumain* (1936), *La Transylvanie est-elle inhabitée ?* (1936), *La frontière occidentale de l’Etat roumain* (1937), *Une carte discutabile (Réponse à M. Paul Teleki)* (1938), *Le peuplement de la plaine de la Tisa et ses facteurs géographiques* (1938), *Die Rolle der pshysischen Faktoren der volkischen Entwicklung der Theissebene* (1939), *Die Theissebene, eine natürliche Grenze zwischen Rumänen und Magyaren. Geographische und politische Studie* (1939), *Il problema etnico e geopolitico della Frontiera Occidentale* (1940). Eforturi similare și aceeași determinare a depus și Ștefan Manciulea, format la școala geografică a lui Simion Mehedinți de la București. Aidoma lui Laurian Someșan, acesta a demonstrat prezența și activitățile românilor din vestul țării, din Câmpia Tisei, precum și justețea aliniamentului graniței de vest, pe aliniamentul hotărât la Conferința Păcii de la Paris. Astfel, el a publicat *Contribuții la studiul elementului românesc din Câmpia Tisei și Carpații Nordici* (1931), *Sate și sălașuri în Câmpia Tisei* (1931), *Granița de Vest* (1936), *Câmpia Tisei* (1938), *Frontiera politică și etnică româno-maghiară* (1938), *Granița de Apus a românilor din Vechea Ungarie* (1939).

După izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial și Dictatul de la Viena (30 august 1940), conducerea României a găsit de cuviință să obțină pe calea armelor teritoriile pierdute din est, iar pentru teritoriul Transilvaniei de nord-vest, a Transilvaniei în general, și revenirea la vechiul traseu al graniței de vest, s-a lansat într-o susținută propagandă recuperatorie. Și de această dată Laurian Someșan s-a dovedit deosebit de activ în publicarea de studii care, pe de o parte demonstrau cu noi argumente primatul locuirii românești în Transilvania – *Vechimea și evoluția agriculturii românești în Transilvania* (1941), *Alter und Entwicklung der rumänischen Landwirtschaft in Siebenbürgen* (1941), *L’origine*

dell'agricoltura romena in Transilvania e la sua evoluzione (1941), iar pe de altă parte el pleda pentru unitatea organică, indivizibilă a Transilvaniei și a României, în articole precum *Așezarea și hotarele spațiului transilvan* (1940), *Țara Silvaniei în unitatea spațiului transilvan* (1940), *Fizionomia spațiului Transilvan* (1941), *Le sol roumain* (1944). Apoi, în demonstrarea prezenței românilor dincolo de Nistru, Laurian Someșan a participat în vara anului 1942, împreună cu Marius Bizerea, la campania de strângere de date din Transnistria, sub conducerea lui Nicolae Al. Rădulescu, în vederea realizării *Dicționarului Geografic al Transnistriei*; el va merge acolo și în vara anului următor (1943). În apărarea unității Transilvaniei, Sabin Opreanu a demonstrat importanța axei economice a văii Mureșului, *Valea Murășului, axă economică a Transilvaniei* (1941), iar împreună cu Tiberiu Morariu au scris despre *The Western Frontier of Rumania* (1946). Tiberiu Morariu a publicat și el o serie de lucrări din sfera Geopoliticii, pe care le-a publicat în perioada 1940-1947, astfel: *Românii dintre Morava și Timoc, Maramureșul în organismul etnic și politic al Țării Românești, Entwicklung der Bevölkerungsdichtigkeit Siebenbürgens während Jahre 1930-1940*, apărute în anul 1941, *Elementul germanic din Transilvania, Die Maramureș. Ein rumänisches Kerngebiet*, apărute în anul 1942, *Die Deutschtum in Siebenbürgen. Sonderabdruck aus "Siebenbürgen"* (1943) și *Granița de Vest a României din punct de vedere fizic și biogeografic/The Western Frontier of Rumania from the Physical and Biogeographical points of view* (1947), o continuare a articolului publicat împreună cu Sabin Opreanu. Referitor la acest ultim articol, în raportul anual asupra activității sale în intervalul de timp 1 aprilie 1946 – 1 aprilie 1947, el menționează: „lucrarea făcută din încredințarea Ministerului de Externe, pentru conferința păcii”. Împreună cu Elena Hotăran (născută Neteu), au publicat în 1941 *Harta densității populației din Transilvania-Banat-Crișana și Maramureș după recensământul din 1930*, S=1:1500000.

O activitate la fel de vie, comparabilă cu a lui Laurian Someșan, de pledoarie pentru unitatea și apartenența Transilvaniei la Regatul României, a prestat Romulus Vuia, mai ales sub forma conferințelor pe care le-a susținut în perioada anilor 1942-1944 în spațiul cultural german. Astfel, la 25 august 1942, cu ocazia inaugurării Expoziției de Artă populară românească de la Breslau, organizată de Ministerul Propagandei Naționale de la București, Romulus Vuia a susținut conferința *Arta populară la români*, prezentând publicului german elementele ei definitorii (ASC, F. 798, FS, d. 410, f. 65). În cursul anului 1943, fiind invitat de mai multe societăți științifice din Germania și Elveția, Romulus Vuia menționează: „Domnul Vice-Președinte al Consiliului de Miniștri și Ministerul Propagandei m-au însărcinat să țin o serie de conferințe în aceste țări” (ASC, F. 798, FS, d. 410, f. 165). Astfel, în iarna anului 1943/1944, a conferențiat în Germania, Austria și Elveția. La 16 decembrie 1943 la Freiburg im Breisgau, a

susținut conferința *Das rumänische und sächsische Dorf in Siebenbürgen*, ca invitat al societății Geographische Gesellschaft und Naturforschende Gesellschaft, pe care a susținut-o și la Berna, în Elveția, la 10 februarie 1944, ca invitat al societății Geographische Gesellschaft-Gesellschaft für Volkskunde. Tot în Elveția, dar la Basel, la 4 februarie 1944 a conferențiat despre *Rumänische Volkskunst*. În Austria, la Viena, în 6 ianuarie 1944, a susținut conferința *Deutsche und rumänische Dorfforment*, ca invitat al societăților Der Verein für Volkskunde in Wien și Die Geographische Gesellschaft in Wien, iar în ziua următoare, conferința *Rumänische Volkskunst*, în cadrul societății Der Verein für Volkskunde in Wien, conferință pe care a susținut-o la 26 ianuarie 1944 și la München, ca invitat al Universității locale (ASC, F. 798, FS, d. 410, f. 177). Despre pregătirea acestor conferințe, Romulus Vuia avea să scrie la 4 august 1944 în raportul său către decanul Facultății de Litere: „În vederea acestor conferințe am pregătit două subiecte: unul rezervat mai mult unui cerc restrâns de specialiști cu titlul «*Das rumänische und sächsische Dorf in Siebenbürgen*». Al doilea subiect, destinat mai mult marelui public: «*Die rumänische Volkskunst*». La conferințe am folosit și proiecțiuni. În afară de cele obișnuite, am folosit și proiecțiuni în culori (Agfacolor), ceea ce a făcut o foarte bună impresie. Pentru prima conferință am ales dinadins această paralelă a influențelor reciproce între satul românesc și satul săsesc din Transilvania, întâi pentru a acoperi întrucâtva tendința propagandistică a conferinței, și în al doilea rând să deștept un cât mai mare interes pentru conferință și în rândurile publicului german. Am convingerea că am izbutit să ating ambele țeluri cu deplin succes. O conferință numai despre satul românesc din Transilvania ar fi părut suspectă în împrejurările actuale și poate nu ar fi atras și public mai numeros. Sub pretextul acestei paralele între satul românesc și săsesc am putut arăta și dovedi autohtonía elementului românesc în Transilvania” (ASC, F. 798, FS, d. 410, f. 165, 166). Pentru reușita acestor conferințe, vezi ecurile ei reflectate în presa de limba germană (Alexandru Păcurar, 2017, *op. cit.*, pp. 58-101).

Referitor la promovarea intereselor României de către Laurian Someșan căruia îi este dedicat acest articol, prezint însemnările diplomatului Vasile Stoica, așa cum le-a nuanțat istoricul Ioan Opriș, privitoare la activitatea Ministerului Regal al Afacerilor Străine, spre sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, în pregătirea păcii, și „pentru a contracara propaganda intensă a guvernului maghiar, a înființat un Birou al Păcii”. În cadrul acestui birou, a cărui activitate era coordonată de secretarul general al ministerului, diplomatul Vasile Stoica, geografii au fost chemați să realizeze diverse studii și hărți care să probeze științific justetea granițelor statului român. Astfel, membri ai catedrei de Geografie generală și Umană ai Universității “Regele Ferdinand I” aflată în refugiu la Sibiu, sub conducerea lui Sabin Opreanu, au fost angrenați în realizarea materialelor cartografice propagandistice. Referindu-se la acest aspect, istoricul

Ioan Opriș, un exeget al vieții și activității lui Vasile Stoica (2008, *op. cit.*, p. 325), a comentat însemnările diplomatului astfel: „Pentru «dovedirea drepturilor noastre la pământurile românești», șeful biroului [Biroul Păcii, s.n.] a cerut întocmirea hărților care să poată răspunde «falsurilor etnografice ale contelui Paul Téleki», ca [și] a altor nouă hărți etnografice cu comunele din Basarabia și Transilvania, Bucovina, Pocuția, Maramureșul istoric, Transilvania de nord-vest, Transilvania de est, Banatul întreg, Regiunea Morava-Timoc-Vidin și Dobrogea. Încredințându-le prof[esorului] Laurian Someșan și colaboratorului acestuia Fabiu Dumbravă, s-a estimat și costul lor, Soica insistând pe urgența elaborării lucrărilor”.

II. LAURIAN SOMEȘAN, OMUL

Născut în primul an al secolului XX, un secol care va cunoaște cele mai mari transformări, precum răspândirea pe scară largă a revoluției industriale, două conflagrații mondiale, apariția și răspândirea unor ideologii malefice cu impact asupra popoarelor, Laurian Someșan avea să le trăiască pe viu...Provenit dintr-o familie transilvăneană românească cu nouă copii, el fiind mezinul, a primit de acasă primele precepte de moralitate, precum și „*amprenta locului*” – „*genius loci*”, care îl vor marca definitiv, aceea a unei moralități creștine curate, a unui ideal național la împlinirea căruia a fost părtaș și, ironia sorții, care i-a fost aproape fatală din perspectiva carierei și a vieții!

După ce frecventează clasele primare, așa-zise „*triviale*”, în satul natal Monor de la poalele Munților Călimanului, urmează gimnaziul la Bistrița (cursul inferior al liceului pe atunci), dovedind o precoce maturitate, în chiar anii Primului Război Mondial, Teodor Tanco remarcând (2004, *op. cit.*): „*Între acei mulți liceeni care parcurseseră anii de școală în condițiile vitrege ale Primului Război Mondial, îl identificăm pe Laurian Someșan cursant la școala civilă maghiară din Bistrița*”. Sorții fac ca sfârșitul de ciclu școlar să corespundă cu sfârșitul războiului când, „*precipitarea evenimentelor politice și militare, schimbările de la o zi la alta a raporturilor de forță beligerante*” să „*îi deslușească în toamna anului 1918 lui și generației studioase*”, având dobândită matricea amprentei locului în familie, că „*drumul lor este lângă cei de un neam și aceeași lege*”, venerabilul autor subliniind că „*a fost toamna examenului conștiinței de frățietate și unitate românească*” (*idem*). Momentul a fost unic, iar intensitatea trăirii lui sufletești, asemenea. Împreună cu fratele său Grigore, ofițerul întors de pe front, altfel student la Istorie, „*elevul*” Laurian Someșan s-a alăturat „*ofițerului*”, organizând „*grabnic sătenii*”, formând „*delegațiunea care să-i reprezinte la Alba Iulia*” (*idem*). Laurian Someșan a fost astfel „*ales între cei patru* [reprezentanți ai Monorului, s.n.], *sub conducerea ofițerului* [fratele său,

Grigore, s.n.] și a mers la Alba Iulia cu împuternicire, însoțiti și de alții care li s-au alăturat. A strigat cu mulțimea de peste 100 de mii: «Vrem să ne unim cu România» (idem). Peste ani, referindu-se la acele momente, Laurian Someșan avea să declare: „Eram [...] la vârsta căreia Dimitrie Cantemir îi spunea «vârsta voiniciei», căci în adevăr, eu nu cunoșteam oboseala, nici nopțile nedormite... înhămat la carul cel mare al Unirii și al mării României”, iar atunci când li s-a citit că a fost votată hotărârea de unire, „atunci am izbucnit într-un singur glas: «ne-am unit cu țara! Trăiască România!». Visul s-a împlinit”.

După această probă de maturitate trecută cu brio!, Laurian Someșan a urmat cursurile superioare ale liceului și apoi, după un scurt intermezzo la Școala de ofițeri de la Sibiu, care nu-l atrăgea, a făcut studii superioare de Geografie cu Istorie la tânăra Universitate din Cluj, unde, dovedind reale calități, a fost cooptat încă din anul al III-lea ca preparator și asistent al savantului George Vâlsan.

În orașul de pe Someșul Mic avea să cunoască împlinirea științifică obținând doctoratul în Geografie (1934) și apoi pe aceea familială, prin căsătoria cu Margareta Szakács-Mikes, pe care Dumnezeu a binecuvântat-o cu o fiică, Maria.

Împiedicat din motive obscure să evolueze profesional, Laurian Someșan alege să suplinească catedra de Geografie economică de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale „Regele Carol II” din Cluj (1939), care se va prelungi până în 1943, când s-a transferat cu totul la acea prestigioasă academie. În anii tulburi de la sfârșitul deceniului al III-lea al secolului XX, Laurian Someșan se dovedește un „apărător dârș al Unirii și presimțind apropierea vremurilor tulburi, a făcut studii despre frontiera de vest a României, a hotarelor naturale și istorice. Le-a publicat în limbile franceză, germane și italiană. Multe din acestea au constituit argumente pentru unitatea noastră statală la Conferința de Pace de la Paris din 1946” avea să sublinieze Teodor Tanco (2004, op. cit.).

Laurian Someșan era înalt, la vârsta adultă avea 1,77 – 1,80 m, însă „iluzia optică o supra-evalua întrucâtva, ca urmare a constituției suple și deprinderii unei ținute deosebit de drepte”, mi-a mărturisit fiica lui, Maria Someșan. Vorba îi era „domoală”, ca la orice transilvănean care se respectă. În societate era, în general, prevenitor și politicos, așa încât, „la prima vedere, părea mai calm decât era în realitate. De fapt, cred că avea un temperament destul de impulsiv, lua decizii spontane și acționa rapid”, mi-a mărturisit fiica profesorului, relatându-mi un exemplu pe care îl consideră definitiv caracterului părintelui său, „o amintire din adolescență”: „Imediat după prânz, mama se retrăgea să se odihnească, iar tata și cu mine mergeam în grădină, el să-și citească ziarul, eu să rezolv probleme de geometrie. Fiindcă ajunsesem într-un punct critic cu demonstrația, priveam vag către șeaua Tâmppei, care, ca aproape din orice punct din Brașov, se vedea bine din grădină. Mai puțin din curiozitate reală, cât de dragul conversației, am întreat: - Oare în cât timp se poate ajunge sus? O colegă mi-a spus că au făcut drumul în 45

de minute. E posibil? (Evident, era vorba de mers pe jos, teleferic nu exista nici măcar în imaginație, dar nici urși ca acum!); - Astea sunt discuții de genul «cât de lung e Amazonul?» (detesta problemele nerelevante), mi-a răspuns el. Hai să dăm o fugă până acolo și să vedem. Peste nici trei minute eram pe drum. Fără nici o altă pregătire sau discuție, am urcat și am coborât în pas alert. Așa proceda în multe împrejurări, surprinzându-i adesea pe cei din jur. Numea asta «a fi hotărât», calitate căreia îi acorda valoare. Cred că nu era doar un dat temperamental, ci și o notă spirituală comună generației lor interbelice».

Dovedindu-se extrem de fidel ambelor instituții cărora și-a închinat activitatea, a însoțit atât Universitatea „Regele Ferdinand I” în refugiul ei la Sibiu, cât și Academia Comercială în refugiul de la Brașov, unde s-a transferat definitiv ca profesor agregat de la 1 martie 1943, rămânând „*același împătimit al adevărului și dreptății, mare iubitor de țară*” (*idem*), pendulând între Sibiu și Brașov. Ca o recunoaștere a meritelor sale științifice, în anul 1942 a fost ales membru al Academiei de Științe din România.

Ca cetățean și cadru didactic universitar trăiește ocuparea țării de către Armata Roșie și vede cu amărăciune spulberate, rând pe rând, instituțiile de bază ale statului român. În calitate de rector al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale „Regele Mihai I” din Brașov (1947-1948), se preocupă de rezolvarea problemelor sociale stringente ale studenților, precum și de extinderea spațială a Academiei. După comunizarea țării noastre, a fost îndepărtat din învățământul superior, încadrat în slujbe inferioare pregătirii sale, mai mult, a suferit rigorile carcerale (1952-1954). Autoritățile, negăsindu-i vreo vină, se văd obligați să-l reabiliteze, astfel că „*în ultimii ani de activitate profesională a slujit învățământul superior din Suceava*”, iar după pensionare, survenită în 1971, „*retras în pensie la locuința din Brașov și la familie lucra zilnic după program. Vis-à-vis sub priviri avea Tâmpa și vraja locurilor l-a inspirat să picteze, realizând zeci de peisaje [...]. Cu dragostea neclintită pentru satul natal, a închis ochii în 6 februarie 1986*”, consemnează Teodor Tanco (2004, *op. cit.*).

Posteritatea i-a recunoscut valoarea, activitatea și meritele, astfel că putem consemna că, la „*1 Decembrie cu mare fast la Monor s-a dezvelit o placă omagială în memoria marelui învățat născut aici, Laurian Someșan*” (Dorin Arsinte, 2004, *op. cit.*), dovadă peremptorie a trecerii lui pe acest pământ...

III. UNIVERSUL FAMILIAL PARENTAL, PRIMII ANI DE ȘCOALĂ, FAMILIA PROPRIE

Laurian Someșan a văzut lumina zilei într-o zi de primăvară, la 10 aprilie 1901, în așezarea grănicerească Monor, din județul Bistrița și Năsăud, părinții i-au fost Ioan Someșan (1850-1930) și Maria, născută Sibianu (1862-1941), soții

nefiind din sat. Probabil așa se explică, în parte și faptul că aveau destul de puțin pământ, motiv pentru care tatăl se ocupa și cu dulgheria. În plus, era „învățat”, făcuse ceva mai multă școală decât majoritatea sătenilor, afirmă Maria Someșan, „fiindcă atunci când, dintr-un motiv sau altul, satul rămânea fără învățător, era chemat să suplinească absența acestuia”. În perioada aceea, „în Monorul din vremea părinților lui”, când identificarea se făcea cel mai adesea prin poreclă, cognomen, Maria Someșan precizează că „i se spunea «al Blocanilor» întrucât un strămoș numit Bloca, fusese printre primii ofițeri români ai Regimentului de Graniță, ceea ce avea greutate în memoria colectivă a satului”!

Dintre cei opt frați și surori pe care i-a avut Laurian Someșan într-un lung interval de timp, el a fost, precizează fiica sa Maria, „mai apropiat de cei trei care îl precedau. Doi dintre frați muriseră în prima copilărie, așa că nu-i cunoscuse, și doi, mult mai mari de cât el, Ion și Veronica, muriseră tineri, când el era încă prea mic ca să-i fi păstrat în memorie. Cea mai mare dintre surori era măritată și stabilită peste munți când s-a născut el”. Astfel, cei care îi erau mai apropiați au fost Simion, Grigore și Ileana. Simion s-a născut prin 1890, care a terminat Școala Normală; fusese un elev eminent, cu înclinații spre matematică. A fost învățător în Monor,

Adolescentul Laurian Someșan (în dreapta), alături de fratele său mai mare, Grigore, recent întors de pe frontul italian, alături de sora lor Ileana, după reîntoarcerea celor doi frați de la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918*.

însă a murit foarte tânăr, la doar 27 de ani, ca urmare a unei insuficiențe renale dobândite în urma scar-latinei din copilărie. În memoria familiei el a rămas ca „*elevul eminent, care publica și versuri în revistele românești transil-vănene, sub pseudonimul transparent Naș Emos*”. Grigore (1895-1958), făcea parte din generația care a terminat liceul în anul 1914, așa că de pe băncile școlii a plecat direct pe front. După război, își amintește Maria Someșan, „*a făcut parte din prima serie de studenți ai Universității din Cluj și a fost președintele Societății studenților Facultății de Istorie*”. După terminarea studiilor a fost profesor în învățământul secundar la Arad, Constanța, unde s-a transferat ca să se trateze de reumatism acut pe care îl dobândise „*urmarea anilor petrecuți în mlaștinile Padaniei*”, și la Sibiu. El a fost fiul „*preferat*” al mamei, dacă putem spune așa, căci „*în timpul Primului Război Mondial, aflând de la un sătean întors de pe front cam în ce zonă din Italia se află regimental fiului ei, Grigore, nu numai că a plecat să-l vadă, dar a și reușit să-l găsească. Tot de dragul lui Grigore, în 1940, când acesta era la Sibiu, iar ea rămăsese în Ardealul de Nord, a trecut granița pe cărări de pădure numai de ea știute, fără forme legale, fără pașaport. Avea 80 de ani*”, mi-a relatat cu vădită emoție nepoata ei, Maria Someșan. Dintre surori, Ileana (1899-1951) i-a fost apropiată; o frumoasă fotografie din 1918, îi reprezintă pe Grigore, Ileana și Laurian Someșan, după reîntoarcerea celor doi frați de la Adunarea Națională de la Alba Iulia.

Laurian Someșan și-a iubit „*în mod deosebit*” mama, care „*era o femeie deșteaptă, vioaie și de un curaj ieșit din comun*”; ea a insuflat copiilor dragostea de locurile natale și de neam!

Monorul era „*de veche tradiție grănicerească, ținând de districtul celor 44 sate militarizate ale Regimentului românesc de graniță, înființat în 1763 de Maria Tereza*”, precizează fiica profesorului, Maria Someșan (2011, *op. cit.*, p. 10), care, în continuare, ne oferă explicații lămuritoare asupra locului și oamenilor săi: „*Faptul că odată cu asumarea sarcinilor militare, locuitorii districtului fuseseră scutiți de iobăgie și împrăprietăriți, conferise populației o conștiință de sine și o demnitate aparte, trăsături ale căror prelungiri se pot observa până în zilele noastre. Un rol important în determinarea acestui particularism al elementului uman din zonă l-a avut, fără îndoială, faptul că organizatorii regimentului românesc de graniță au înțeles să asocieze militarizarea cu o bine gândită și susținută acțiune de școlarizare a populației. Autoritățile militare austriece au înființat școli primare comunale în fiecare sat grăniceresc, iar în trei centre mai mari – Monorul fiind unul dintre acestea – funcționau încă din 1766 «școli triviale»”. Aceste școli „triviale” (termenul nu are nici o legătură cu conotația lui contemporană!) erau, de regulă, școli sătești, în care copiii învățau trei lucruri esențiale: scris, citit și socotit, respectiv cele patru operații matematice simple, toate de o manieră elementară, învățământul fiind gratuit, obligatoriu pentru băieți.*

Cunoscătoare a locurilor natale ale părintelui său, Maria Someșan continuă prezentarea, afirmând că „*aceste întemeieri școlare au avut darul de a imprima populației din regiune un respect pentru carte și învățătură, care nu era de fel un loc comun în lumea satelor românești din epocă*”, motivându-și demersul „*pentru că ele explică întrucâtva cum se face că o familie de țărani foarte săraci, cu nouă copii, dintre care cel mai mic era Laurian Someșan, a ținut – și a reușit – să-și trimită trei dintre fii să învețe mai departe după absolvirea școlii din sat*” (*idem*).

Dorința de emancipare prin învățătură a locuitorilor din zona Năsăudului – din satele grănicerești – a fost și a rămas foarte vie. Despre vocația școlară a acestui ținut, se consemna în *Gazeta Bistriței*, nr. 6, din 15 martie 1927 (xxx, 1927, *op. cit.* p. 4): „*Ținutul Năsăudului, țara grănicerilor, a fost o regiune de școale bine organizate din vremea militarizării. Școale de disciplină și educație de ordonare, aspre și înăsprițoare, ele au mai rămas singura urmă a grănicerismului, care a scos pe Români din iobăgia îndoită, a feudalismului și întunerecului, ce-l făcea lipsa de învățătură; ele au lăsat o notă adâncă și caracteristică a poporului nostru din acele părți*”. Autorul rândurilor de mai sus, a surprins cu talent vocația pentru învățătură a locuitorilor ținutului năsăudean, unde tinerii studioși erau sprijiniți cu burse ca să studieze, iar dascălii lor se bucurau de prețuire și cinste din partea locuitorilor. Iată că „*din acest mediu și cu pecetul acestei lumi iubitoare de școală și învățătură*”, a ieșit Laurian Someșan, această „*pecete*” marcându-i de o manieră hotărătoare caracterul. Din acest spațiu cultural, adevărat „*rezervor de intelectuali români*” au ieșit o sumedenie de specialiști care, spre exemplu, în condițiile dificile ale încadrării cu personal înalt calificat și determinat, au dat o substanțială mână de ajutor înființării Universității românești de la Cluj, în 1918-1919. Mai mult de atât, între membrii acestei comunități culturale, se manifestă mai pregnant sentimentele de întrajutorare, de confrerie, care se materializează sub diferite forme ori de câte ori membrii acesteia se întâlnesc. Un frumos exemplu este acela al Dr. Ștefan Jardea, originar de pe plaiurile năsăudene care a accedat la demnitatea de întâiul secretar general al Universității din Cluj, într-o perioadă când totul era de construit! Dr. Ștefan Jardea a dat dovadă de un remarcabil simț civic și de patriotism pus în slujba Națiunii. Astfel, i se recunoaște meritul că, venind la Cluj în 1919, „*în această mică insulă românească, înconjurată de o mare streină, a înțeles și rostul societății românești și în special a [l] intelectualului român așezat la Cluj, de a lărgi insula românească și de a cuceri din terenul orașului străin câte o așezare pentru fiecare familie românească*” (xxx, 1927, *op. cit.*, p. 13). În societatea românească din Cluj, intelectualii de origine năsăudeană au dat un mare număr în încheierea organizației de stat românești, iar Ștefan Jardea, în calitatea lui de secretar general al Universității, „*a format un punct de concentrare, iar pentru tinerime a fost un bun îndrumător*” (*idem*), căci, pe lângă funcția de secretar general, a fost și secretarul Comisiunii căminelor universitare, poziție din care a putut sprijini social pe studenți.

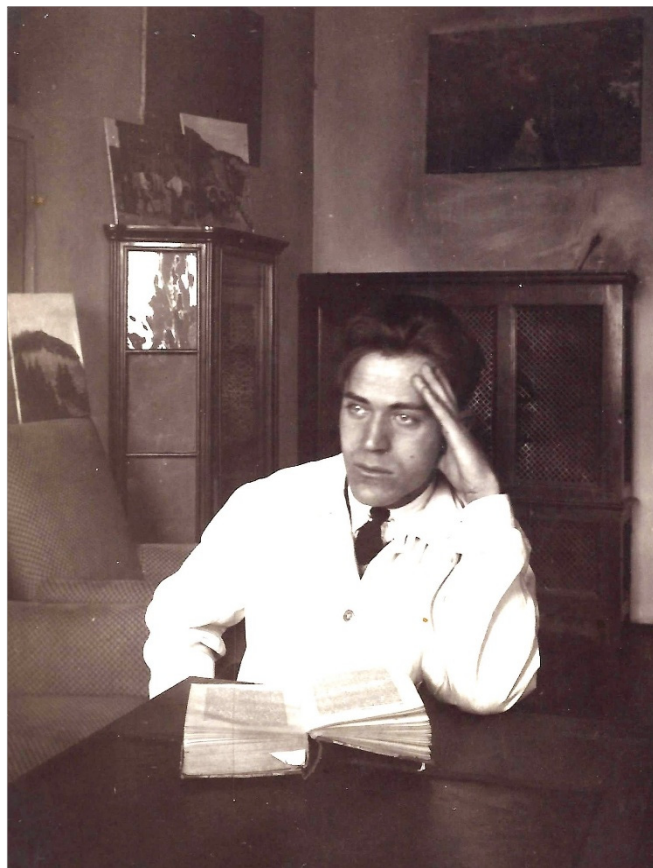
Născut într-un spațiu cultural în care școala era mult prețuită, Laurian Someșan, cel mai mic copil din cei nouă ai unei familii țărănești, dobândește din pământul natal, satul Monor, așezat între Dealurile Bistriței, matricea solului, și anume dragostea și determinarea pentru școală și, prin aceasta, împlinirea vocației lui de dascăl, de formator. De altfel, trei dintre fiii familiei învață mai departe, după absolvirea școlii din sat, printre care se numără și el, mezinul. Ajunge astfel elev la Școala reală maghiară (gimnaziul civil – *polgári*, cum se numea în epocă) din Bistrița care, „fiind gratuită, îi era accesibilă” (Maria Someșan, 2011, *op. cit.*, p. 10); ulterior, într-unul din interviurile pe care mi le-a acordat doamna Maria Someșan, preciza că „era vorba de o instituție de stat, accesibilă copiilor din familii mai modeste, în timp ce liceele profesionale săsești erau pentru ei prohibitiv de costisitoare”. Acolo a urmat gimnaziul, adică primele patru clase de liceu (cursul inferior), în condițiile de „mari lipsuri și greutăți materiale ale Primului Război Mondial”, cum mărturisește domnia sa, mărturisind în continuare cum a reușit părintele său să urmeze la Bistrița cursul inferior al liceului, dovedindu-se deopotrivă tenace și determinat: „S-a întreținut în bună măsură singur, dând meditații, executând lucrări grafice (era un desenator talentat) și hrănindu-se cu merindea adusă de acasă și din suplimentele pe care, conform unei vechi cutume, cantina regimentului din oraș le distribuia elevilor nevoiași. A fost ajutat și de unii profesori ai săi, care-i apreciau caracterul onest și disciplinat” (*idem*).

Elev extrem de silitor, dovedind maturitate încă de la o vârstă tânără, cu toate că la intrarea în gimnaziu nu cunoștea limba maghiară, limbă în care se studia la Bistrița, Laurian Someșan a reușit să și-o însușească și, „deși era român într-o școală ungurească [...] în ultimul an de gimnaziu ajunsese șef de clasă” (*idem*), devenind conștient încă de copil, că succesul se bazează pe munca proprie, și astfel, „până la sfârșitul zilelor sale n-a prețuit nici o performanță realizată în viață mai mult” decât a aceleia bazată pe merite proprii, ca urmare a unor eforturi constante, devenind un vajnic apărător al accedării la poziții profesionale și la demnități publice prin meritocrație. A reușit astfel să termine clasa a IV-a de gimnaziu în anul 1918, „în ultima vară a războiului”, la vârsta de șaptesprezece ani. De bună seamă că, pe lângă cunoștințele dobândite la școala maghiară de bună calitate pe care a făcut-o la Bistrița, educația românească primită de acasă, precum și matricea locului, care l-au marcat, astfel încât „în toamna care a urmat [verii anului 1918, s.n.], a trăit intens evenimentele istorice care reconfiguraau harta Europei” (*idem*).

Din însemnările biografice referitoare la tatăl său ale Mariei Someșan, aflăm un episod mai puțin cunoscut al vieții acestuia, și anume manifestarea precoce a conștiinței sale naționale, de unire a tuturor românilor, la o vârstă foarte tânără, căci adolescentul abia ieșit de pe băncile cursului inferior al

liceului a ținut să participe la Marea Adunare Națională a românilor de la Alba Iulia. Acolo, delegațiile românilor transilvăneni au depus „credențialele” localităților pe ai căror locuitori îi reprezentau, azeziuni de Unire cu Regatul României. Episodul este sugestiv prezentat și comentat de Maria Someșan: „Împreună cu doi țărani din sat și cu fratele său mai mare, întors cu doar câteva zile înainte de pe frontul din Italia, a participat la 1 Decembrie la istoricul act de la Alba Iulia. Într-o zi friguroasă de iarnă, cei patru monoreni au făcut pe jos drumul până la Reghin (cam 30 km), iar de acolo, cu un marfar, până la Târgu Mureș. Au ajuns la Alba Iulia în noaptea de 30 noiembrie” (Ibidem, pp. 10-11). Se cuvine să subliniem faptul că delegația din Monor a fost condusă de fratele lui Laurian Someșan, Grigore, pe atunci student la Istorie. Adânc impresionat de ceea ce văzuse și trăise acolo, tânărul Laurian Someșan a fost marcat pentru tot restul vieții, astfel că, după întemeierea familiei, a relatat acest episod unic, trăit pe viu, în caldul univers familial pe care și-l crease. În acest fel, avem astăzi posibilitatea să aflăm trăirile lui de acolo, transmise prin viu grai fiicei sale Maria, care continuă firul povestirii, afirmând: „Nu va uita niciodată cât de impresionat fusese în acea noapte, petrecută sub cerul liber, în atmosfera de entuziasm general care domnea în oraș. Ovații și cântece fără încetare; auzea pentru prima dată **Deșteaptă-te Române** și devenea conștient de profunzimea sentimentului național. Cita adesea cuvintele rostite a doua zi de episcopul Iuliu Hossu la Marea Adunare: O viață întreagă veți mărturisi cu mândrie «și eu am fost la Alba Iulia!». Își amintea de asemenea drumul de întoarcere, întrucât în gara Târgu Mureș le-a fost dat să vadă pentru prima dată soldați ai Armatei Române” și, după cum scrie distinsa fiziciană atomist, fiica sa, astăzi octogenară, trebuie doar să facem „un exercițiu de imaginație să ne reprezentăm astăzi sentimentele pe care trebuie să le fi trezit atunci unor tineri români din Ardeal această întâlnire” (Ibidem, p. 11), dovedindu-le că Patria Mamă exista, era aievea, că ea veghea și își întindea brațul protector... Maria Someșan menționează pe episcopul Iuliu Hossu, acest apostol al neamului, atât de iubit de tineri, care a citit în fața zecilor și zecilor de mii de oameni adunați acolo ca urmare a unui imbold intim, Proclamația de Unire cu Patria Mamă, cu Regatul României, și a cărui imagine a devenit emblematică pentru momentul respectiv, care a fost afișată în toate școlile, instituțiile, în fine, care a devenit „virtuală” cum am spune astăzi, în condițiile unei noi paradigme. Ce a devenit acesta, ce traiectorie a urmat, dar membrii știuți și neștiuți ai acelei istorice Adunări? Să lăsăm dar pe distinsa doamnă să-și continue narațiunea: „Trebuie spus că asemeni multor ardeleni din generația sa, dintre care unii au participat fizic, iar alții doar cu gândul la marele act al Unirii de la 1 Decembrie 1918, Laurian Someșan a înțeles să-și desfășoare activitatea ulterioară în spiritul idealurilor care au condus la realizarea României Mari. Dar este locul să înregistrăm și ironia Istoriei, care a

făcut ca o bună parte a celor care și-au asumat atunci aceste idealuri să fie acuzați peste nici trei decenii tocmai pentru acest fapt. Este bine să ne amintim că aproape toți protagoniștii actului Unirii de la 1 Decembrie 1918 și foarte mulți dintre acei participanți la marea Adunare care mai erau în viață la sfârșitul celui de al doilea război mondial și-au sfârșit existența în închisorile comuniste sau, dacă le-au supraviețuit, au purtat până la moarte traumele detențiunii” (idem). Amară constatare, întrutotul adevărată!, însă să punem punctul pe i: elita românească a fost exterminată, și mai cu osârdie aceea care militase pentru unirea provinciilor geografico-istorice românești la Patria Mamă, Regatul României, după ocuparea țării noastre de Armata Roșie, cu care și sub a cărei protecție, personaje dubioase “românești” de toate neamurile au transpus în

Laurian Someșan în anul IV de facultate (1928), preparator la Institutul de Geografie al Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj.

practică directivele Moscovei, de comunizare a Țării Românești, distrugând fibra cea mai valoroasă a neamului nostru, aducându-se în derizoriu faptele mărețe de atunci...

În condițiile împlinirii idealului național, acela al Unirii tuturor provinciilor românești, al unei emulații de înnoire fără precedent, Laurian Someșan și-a continuat studiile liceale „într-o altă școală care nu pretindea taxe și cheltuieli de întreținere” (idem), și anume la Liceul militar din Iași, prestigioasă școală înființată în 1872 pentru fii de militari care, în 1908, s-a transformat în liceu militar, unde avea să fie „primul elev transilvănean al acestui liceu după Marea Unire din 1918”, urmând primele două clase liceale, cum remarcă deopotrivă

Șerban Dragomirescu (1987, *op. cit.*, p. 99) și Ioan Iosep (2001, *op. cit.*, p. 230). Apoi a dorit să fie mai aproape de casă și s-a transferat la Liceul militar din Târgu Mureș, nou înființat, unde a urmat clasa următoare, terminând cursurile liceale la Liceul George Barițiu din Cluj, unde a absolvit, în particular, ultima clasă, a VIII-a (Ioan Iosep, 2001, *op. cit.*, p. 230). Într-unul din interviurile pe care am avut cinstea să mi le acorde doamna Maria Someșan, referindu-se la pregătirea militară a tatălui său și la consecințele ei, spunea: „*Fiind absolvent de liceu militar, Laurian Someșan a fost trimis la școala de ofițeri. Înainte de depunerea jurământului în vederea intrării în armata activă, a decis să-și schimbe traiectoria și să se înscrie la Universitate. Legal, exista această posibilitate, dar se solda cu retragerea gradului de ofițer. Așa se explică gradul de sergent, care nici nu cred că era cel real, fiindcă îmi amintesc că în vara anului 1939, când a fost, ca și mulți alți rezerviști, «concentrat», era doar caporal. Acest intermezzo al școlii militare (care nu știu dacă a durat un an sau doi), precum și anul pierdut în situația confuză de la sfârșitul războiului, explică și faptul că devine student la o vârstă ceva mai înaintată decât cei mai mulți dintre colegii săi*”.

După finalizarea studiilor liceale, după cum se poate vedea în licee prestigioase care i-au dezvoltat aptitudinile native de ordine, disciplină, constanță în pregătire, modestie, spirit civic, „*a urmat apoi Școala de ofițeri, pe care a părăsit-o însă în 1924, spre a se înscrie la Facultatea de Științe a recent înființatei Universității române de la Cluj*” (Maria Someșan, 2011, *op. cit.*, p. 11). Referindu-se la acest ultim aspect, Ioan Iosep, unul dintre cei mai avizați cunoscători ai biografiei lui Laurian Someșan, scrie (2001, *op. cit.*, p. 230): „*După absolvirea liceului, se înscrie la Școala militară de ofițeri de infanterie din Sibiu. Dar cariera militară, pe care poate încercase s-o îmbrățișeze mai mult la îndemnul familiei sau poate urmând tradiția «regimentelor grănicerești» din zona Năsăudului (nu ne putem opri să nu ne gândim și la exemplul, similar, al lui Liviu Rebreanu) nu-l atrage. Cert este că renunță la ea, în favoarea cursurilor Facultății de Științe a Universității din Cluj, Secția Geografie, obținând licența în Geografie și Istorie (1928)*”, recunoscând că „*anii de pregătire militară n-au trecut fără să lase urme, ci au modelat sufletul și trupul tânărului, imprimându-i un mod de viață ordonat și echilibrat, aproape spartan, sobrietate, fermitate, caracter și o ținută absolut impecabilă*”, o ținută și o conduită care s-au menținut până târziu, când, „*la 70 de ani, cu statura sa mai degrabă mijlocie, uscățivă și dreaptă (numai cine nu-l cunoștea ar fi fost tentat s-o interpreteze drept semeție), cu părul alb, bogat, pieptănat spre spate, părea un brad nins din codrii Carpaților*”.

Iată-l așadar pe tânărul Laurian Someșan la Cluj, orașul care atrage ca un magnet pe tinerii români dornici de studiu și de afirmare, în vara anului 1924, cu gândul înscrierii la Universitate. Cum era însă lipsit de mijloace materiale, înțelept, primul său gând a fost acela de a-și asigura o bază materială

de trai. Astfel, la 1 septembrie 1924 se angajează ca pedagog la Liceul Dr. Constantin Angelescu, post pe care îl va păstra în primii doi ani de facultate, până la 31 august 1926. Având traiul asigurat, în toamna anului 1924 îl găsim înscris la Universitatea din Cluj „ca student ordinar”, la Facultatea de Științe, Secția Geografie, specializarea Geografie cu Științe naturale. În semestrul I al anului al III-lea (1926/1927), și-a schimbat specializarea, în Geografie cu Istorie, din cauza pasiunii pentru Istorie și, probabil, din cauza prieteniei cu tânăra Margareta Szakács-Mikes, studentă la Istorie. Fiind un student serios, merituos și harnic, a fost remarcat de savantul George Vâlsan, profesor la Secția de Geografie și directorul Institutului de Geografie al Universității. Absorbit din ce în ce mai mult de studiu, Laurian Someșan renunță la postul de pedagog și, întrezărind oportunitatea angajării la Universitate, în semestrul întâi al anului al III-lea a cerut și a obținut (1 octombrie 1926) un post de preparator în cadrul Institutului de Geografie. Avea astfel deschisă calea unei cariere didactice universitare și, pe moment, se putea întreține în mod onorabil, așa cum a făcut-o încă de pe când era la gimnaziul din Bistrița! De altfel, în toată perioada lui de student (1 octombrie 1924 – 1 februarie 1929) el s-a întreținut singur, ca pedagog în primii doi ani (1924-1926), și apoi ca preparator până la absolvire (vara anului 1928) și suținerea lucrării de diplomă (ianuarie 1929).

După ce i s-a „definitivat” postul în învățământul superior, în sensul unei siguranțe predictibile, la 11 octombrie 1930 s-a căsătorit cu Margareta Szakács-Mikes, pe atunci studentă, iar mai târziu profesoară în învățământul secundar din Brașov (Maria Someșan, 2011, *op. cit.*, p. 11). Soția provenea dintr-o veche familie maghiară de nemeși, Kismagurai Szakács-Mikes din părțile Târgului Mureș, care dăduse câțiva preoți reformați, dintre care Szakács István figurează ca pastor la Biserica Reformată din Cluj. Ea a rămas din fragedă copilărie fără tată, care murise la doar 40 de ani de pneumonie, în 1914, lăsând în urmă trei copii. După război, mama Margaretei s-a recăsătorit cu Aurel Filimon, „care s-a dovedit un tată bun pentru copiii săi vitregi și un bunic extrem de bun în ceea ce mă privește pe mine”, mi-a declarat Maria Someșan, fiica soților Someșan, căci familia a fost binecuvântată de Dumnezeu cu un copil, Maria, care s-a născut la 7 septembrie 1932, la Cluj, unde soții au locuit pe strada Gheorghe Șincai, nr. 19. Despre bunicul său, continuând firul narațiunii, Maria Someșan mi-a mai spus că „avea și el o biografie interesantă, ca intelectual ardelean în pragul Unirii cu regatul. Ca să evite înrolarea în armata austro-ungară, se refugiase în 1912 la București. După încheierea pacy, Tzigara Samurcaș, al cărui asistent devenise, l-a numit în comisia care urma să preia muzeele din Transilvania. Așa a ajuns la Târgu Mureș, unde a și rămas, ca director al Bibliotecii de la Palatul Cultural. În această calitate, locuia într-un apartament în incinta palatului și așa se explică faptul că eu m-am născut chiar în acea clădire fabuloasă”!

Soții Someșan în perioada stagiului de perfecționare al profesorului (1938/1939), din Germania.

Cursul unei vieți împlinite se scurgea firesc, în tihna unei cariere universitare frumoase, uneori cu piedici, și a unei vieți familiale armonioase, în care toate aspectele ei se discutau. De această armonie m-am convins și eu căci am avut privilegiul s-o cunosc pe doamna Maria Someșan, fiica soților Someșan. Din întâlnirile și relatările pe care cu generozitate mi le-a acordat, atât la București, cât și la Brașov, orașul meu natal, am avut prilejul ca să constat, cu satisfacție, că această venerabilă octogenară, de profesie fizician atomist, cunoștea îndeaproape pe membrii Institutului de Geografie de la Cluj, activitatea lor și a institutului, a vieții universitare clujene interbelice în general și nu numai, cu suișurile și coborâșurile lor, având o memorie inalterată. Discuțiile s-au desfășurat în cadrul locuinței bucureștene a doamnei Someșan, și a celei părintești, la Brașov și astfel, am pătruns într-un univers româno-

maghiar interbelic, cu mobile vechi și trainice, cu elemente etnografice românești și maghiare deopotrivă: scoarțe, blide, cancee, cu tablouri vechi, cu icoane pe lemn și pe sticlă, cu multe cărți în biroul de studiu, între care își făcea loc și aparatura modernă de informare, scris și comunicare...în fine, unde totul respiră un aer de trăinicie, de bun gust, de Românie veche, așezată...Mai mult de atât, am fost primit cu sufletul deschis, și astfel, după îndelungile mele cercetări arhivistice privind Institutul de Geografie al Universității din Cluj și pe membrii săi, unde am putut afla o mulțime de date, convingându-mă o dată în plus de „farmecul discret al manuscriselor”, ca să folosesc expresia Ilenei Ene (1998, *op. cit.*), am putut verifica prin viu grai multe din datele arhivistice și m-am convins de memoria extraordinară a gazdei mele. Am putut să-mi dau astfel seama de unitatea și armonia din sânul familiei Someșan, din moment ce fiica soților cunoștea atâtea lucruri din viața și activitatea tatălui și a colegilor săi, acumulate de-a lungul timpului, căci numai într-o familie armonioasă membrii ei își împărtășesc în amănunt trăirile.

În anul universitar 1938/1939 Laurian Someșan a audiat o serie de cursuri de specialitate la universitățile din Berlin și München, un „stagiul științific pe care i l-a făcut posibil bursa Gheorghe M. Vlasto, acordată de Academia Română”, prilej cu care soția l-a vizitat acolo, afirmă Maria Someșan, ținând să re-marce totodată că „imperativele politice ale vremii i-au canalizat tot mai mult interesul pentru Geopolitică” (2011, *op. cit.*, p. 12), un domeniu mai nou atunci. Referitor la acest aspect, care ulterior i-a afectat profund cariera și familia după comunizarea țării noastre, se cuvine menționat că tocmai George Vâlsan își îndemnase studenții ca, pe baze științifice, să demonstreze justetea aspirațiilor românilor în general, și al transilvănenilor în special, iar silitorul său mentor i-a urmat îndemnul! Avea să plătească foarte scump, căci, mărturisește fiica sa, „tocmai această activitate, desfășurată în interesul țării

și în lumina idealurilor care au creat România Mare, va deveni peste un deceniu cap de acuzare împotriva sa și sursă a unui șir de persecuții politice. Ele au culminat prin detenția politică în anii de vârf ai stalinismului, destin comun unei bune părți a celor care înțeleseseră să-și asume idealurile naționale” (idem).

După întoarcerea din Germania, nori negri se adunau deasupra Europei ca urmare a politicii statelor revizioniste, perturbând și viața familiei profesorului Someșan, deseori concentrat luni întregi pentru apărarea fruntariilor țării, spre

BERLIN 1938

Laurian Someșan la Universitatea din Berlin, în 1938, împreună cu un coleg german (neidentificat, posibil dr. Garbers). Se văd două coloane în planul al II-lea (din patru, astăzi nu mai sunt!), pe care erau trecute numele studenților și universitarilor germani morți în Primul Război Mondial, iar în fundal clădirea Universității.

disperarea conducătorilor instituțiilor de învățământ superior. Așa de exemplu, la 24 noiembrie 1939, prorectorul Academiei Comerciale din Cluj, profesorul Pavel Roșca, s-a adresat Ministerului Educației Naționale pentru „a interveni pe lângă Marele Stat Major al Armatei pentru desconcentrarea lui Laurian Someșan ca să-și poată îndeplini obligațiile față de catedră”. În plus, în plan profesional, a întâmpinat o serie de obstacole în avansarea firească și meritată, motiv pentru care s-a transferat la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale „Regele Carol II” din Cluj, unde a avansat și s-a titularizat profesor agregat (martie 1943), grație profesorului Victor Jinga, un mare savant economist care l-a apreciat în mod deosebit, și definitiv (12 martie 1947).

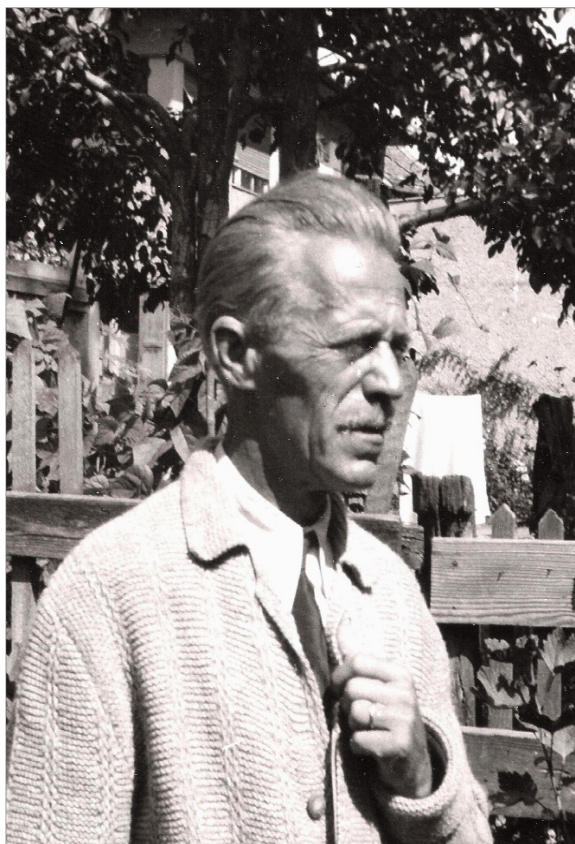
Laurian Someșan în perioada avansării ca profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale „Regele Mihai I” din Cluj-Brașov, 1942-1943.

Tihna familială și profesională a fost serios zdruncinată de refugiul familiei, odată cu cel al Universității „Regele Ferdinand I” la Sibiu (catedra de Geografie Umană și Descriptivă [Regională, s.n.] și Timișoara (catedra de Geografie Fizică și a României și Institutul de Geografie), precum și al Academiei Comerciale la Brașov. Din acest motiv, Laurian Someșan a pendulat între Brașov și Sibiu, având ore, până la începutul anului 1943, atât la Academia Comercială refugiată la Brașov, cât și la catedra de Geografie Umană a Secției de Geografie din cadrul Facultății de Științe din Cluj, refugiată la Sibiu; familia însă a rămas la Brașov, oraș care i-a adoptat și unde profesoara de Istorie Margareta Someșan s-a împlinit profesional, ca un cunoscut și apreciat cadru didactic de liceu, iar fiica Maria a urmat

liceul, petrecându-și adolescența și prima tinerețe la poalele Tâmppei. Se cuvine să urmărim aici, pe scurt, povestea vieții fiicei soților Someșan, fizician atomist aproape nonagenară, relatată cu o demnitate și o modestie celeste, chiar de domnia sa, într-unul din interviurile pe care mi le-a dat: *„Despre mine, foarte pe scurt. M-am născut în 1932 la Târgu Mureș. Am copilărit la Cluj și la Sibiu, cu intermezzo-ul de un an în Germania, pe care mi-l amintesc foarte bine, fiindcă în fiecare zi se întâmpla ceva, pentru mine nou și senzațional. Clasele primare le-am făcut la Institutul catolic S. Ursula din Sibiu, în condiții pedagogice excepțional de bune, după cum mi-am dat seama mult mai târziu, prin comparație cu alte școli elementare. Liceul l-am terminat la Brașov în 1951. M-am înscris la Facultatea de Matematică și Fizică. Greutățile au început în anul următor. Nu numai că, având tată deținut, pierdusem dreptul la cămin și cantină, dar eram amenințată să fiu exmatriculată cu prima ocazie. Material, am supraviețuit dând meditații, dar de teama de-a fi exmatriculată am scăpat doar în ultimul an, când se produsese o relaxare ideologică. Situația se ameliorase într-atât încât după absolvire am fost numită asistentă la catedra profesorului Hulubei. Peste doi ani a intervenit însă o nouă înăsprire a criteriilor de cadre (efect al evenimentelor din Ungaria) și un nou val de epurări, căruia i-am căzut victimă. Între timp, în 1956, m-am căsătorit cu Mircea Iosifescu, care avea o situație de cadre și mai catastrofală ca a mea, cu tată deținut politic, fost deputat liberal și fost «capitalist». Am șomat cu rândul, dar în cele din urmă, după câțiva ani, au venit timpuri ceva mai bune și am reușit să fim admiși, el în secția de Fizică Teoretică de la Institutul de Fizică Atomică, eu la Institutul de Fizică al Academiei. Mi-am susținut doctoratul în 1972. În sumă, a fost bine. Atmosfera în ambele institute era tonică, colegii, de bună calitate, lucram cu interes și cu plăcere și ne-am bucurat de șansa de-a avea un copil excepțional de bun. După 1989, am activat o vreme în Solidaritatea Universitară (organizație care l-a propulsat pe Emil Constantinescu), unde soțul meu a fost, la un moment dat, președinte, dar ne-am lămurit la timp că nu aveam talente politice, eu, fiind o natură prea relativistă, el fiind mult prea onest pentru asemenea preocupări. Cam asta e tot. Plus, ceea ce am uitat să spun, hobby-ul cu Istoria; urmează să-mi fie reeditată cartea cu aspectele politice ale vieții universitare interbelice”.*

Revenind la perioada de început a refugiului la Brașov, condițiile locative, cel puțin în prima perioadă a strămutării la Brașov, au fost vitrege, în condițiile războiului, apoi a ocupației sovietice și a comunizării țării, însă s-au rezolvat cu timpul, familia reușind să obțină un frumos apartament pe Dealul Cetății, având o panoramă superbă asupra orașului medieval de factură saxonă din vechea Țară a Bârsei.

La Brașov, în cadrul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale “Regele Mihai I”, Laurian Someșan s-a împlinit profesional prin obținerea titlului de profesor universitar definitiv (1943, agregat și în 1947, definitiv) și, în plan administrativ, prin accederea la demnitatea de rector al acesteia, chiar dacă pentru scurt timp, 1947-1948, și într-o perioadă deosebit de tulbură. Noul regim, comunist, instaurat cu forța de către Armata Roșie sovietică, va aduce, atât în plan profesional cât și familial, mari neazuri profesorului și familiei sale,

Laurian Someșan în fața imobilului de pe Dealul Cetățuui în care locuia la Brașov, în 1957.

alternând ani de speranțe, când profesorul a fost angajat conferențiar la Institutul Politehnic din Brașov (1954-1957), sau, ulterior, pe posturi inferioare pregătirii sale, atât în institute de proiectare, cât și în cadrul primăriei Brașov (1948-1952, 1957-1965), cu perioade de dejnădejde, cât timp a fost arestat și deținut în lagăre de muncă forțată (15 august 1952-aprilie 1954), când stresul și nesiguranța familiei au atins paroxismul.

Pe măsură ce „lupta de clasă” s-a mai atenuat după ce Armata Roșie a părăsit România (1958), iar situația geopolitică regională s-a stabilizat, comunismul românesc a dobândit treptat „o față umană” ... A fost momentul reabilitării profesorului Laurian Someșan care, prin concurs ajunge... lector la nou înființatul Institut Pedagogic de trei ani din Suceava. În perioada petrecută acolo (1965-1971), a urcat rapid toată ierarhia didactică și ajunge din nou

profesor universitar, a fost însă departe de familie... Se cuvine remarcat aici că a fost bine primit la Suceava, a fost înconjurat cu respect, cu dragoste și cu recunoștință pentru toată activitatea prestată, sentimente care au culminat cu aniversarea a șaptezeci de ani de viață, un moment gingaș, de mângâiere pentru profesor și familia lui, atât de încercată...

Scurgerea implacabilă a timpului a fost însă valabilă și pentru profesor, care s-a pensionat și a revenit în sânul familiei, la Brașov. Cu ajutorul nemijlocit al Mariei Someșan, fiica cea iubitoare și atentă, aflăm că „*ultimii săi ani de viață au fost împăcați și senini. Octogenar, făcea lungi plimbări în pădurile din jurul Brașovului, picta cu plăcere acuarele după natură*” (2011, *op. cit.*, p. 15). Împăcat cu sine, dobândind înțelepciunea senectuții, de unde avea o privire panoramică asupra trecutului, „*spre deosebire de noi, cei mai tineri și mult mai puțin încrezători în viitor decât el, era convins că absurdul istoric pe care îl trăiam era o buclă care se va închide, iar «timpurile» vor reintra în făgașul lor firesc. Destinul nu i-a permis să-și vadă împlinite proiecțiile optimiste; a plecat dintr-o lume în care se simțea tot mai străin, doar câțiva ani înainte de Revoluție, la 6 februarie 1986*” (*idem*), fiindu-i dat să trăiască și aspectele absurde ale comunismului românesc, de factură orweliană. În orașul său de adopție, nu a fost uitat de cei cărora le-a fost profesor și rector, dar mai ales sfătuitor, așa cum învățase de la magistrul său, George Vâlsan, fiica sa declarându-mi: „*m-aș fi bucurat să vă pot pune în legătură cu foștii studenți ai Academiei Comerciale care să vă poată da detalii despre activitatea lui didactică la Brașov, dar din păcate generația lor s-a cam dus. Cred că au ținut mult la el, judecând și după faptul că foarte mulți dintre ei l-au vizitat până la adânci bătrâneți. Tot foștii studenți au fost cei care au organizat înmormântarea lui la Brașov, participând într-un număr impresionant de mare, deși trecuseră peste trei decenii de când le fusese profesor*”.

Stins discret dintr-o viață plină, rotundă în realizări, regretat de familie, colegi și discipoli, la finalul prezentării „omului” Laurian Someșan, mă raliez întru totul ideii fiicei sale Maria care scria: „*existența sa ilustrează trista istorie comună a unui mare număr de intelectuali români cărora regimul comunist le-a întrerupt brutal cariera științifică*” (*idem*).

BIBLIOGRAFIE

1. Arhivele Statului Cluj [ASC], Fond Universitatea Regele Ferdinand I [F.] 798, Facultatea de Științe [FS], dosar [d.] 410, foaia [f.] 65, 165, 166, 176, 177.
2. Arsinte, Dorin, 2004, *1 Decembrie cu mare fast la Monor – aici s-a dezvelit și o placă omagială în memoria marelui învățat născut aici, Laurian Someșan*, în ziarul Mesagerul, 2 decembrie 2004, Bistrița.
3. Butură, Valeriu, 1933, *Plante de leac din regiunea Mocanilor de pe Arieș. Notițe etnografice*, în Buletinul Grădinii Botanice din Cluj, vol. XIII, nr. 3-4, pp. 106-110, Cluj.
4. Călinescu, Raul, 1928, *Considerațiuni biogeografice asupra stepei Olteniei*, în Arhivele Olteniei, vol. VII, 35 p., Craiova.

5. Călinescu, Raul, 1930, *Contribuțiuni sistematice și zoogeografice la studiul Amphibiilor și Reptilelor din România*, în *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Științifice*, tomul VIII, nr. 7, pp. 119-121, București.
6. Călinescu, Raul, 1931, *Mamiferele României*, în *Buletinul Agriculturii*, vol. I, 97 p., București.
7. Dragomir, Nicolae, 1926, *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. II, 1924-1925, Tipografia „Ardealul”, Cluj.
8. Dragomir, Nicolae, 1938, [1], *Oierii mărgineni în Basarabia, Caucaz, Crime[e]a și America de Nord*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. VI, Tipografia Cartea Românească, Cluj.
9. Dragomir, Nicolae, 1938, [2], *Oierii mărgineni și transhumanța lor în Dobrogea de Sud*, în *Analele Dobrogei*, anul XIX, vol. II, Cernăuți.
10. Dragomirescu, Șerban, 1987, *Prof. univ. dr. Laurian Someșan, 1901-1986*, în *Studii și cercetări geologice, geofizice și geografice*, seria Geografie, t. XXXIV, pp. 99-101, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
11. Dumbravă, I. Fabiu, 1934, *Valea Bistriței Ardelene*, manuscris în biblioteca autorului, Cluj.
12. Ene, Ileana, 1998, *Farmecul discret al manuscriselor*, vol. I-II, Editura Muzeul Literaturii Române, București.
13. Florinescu, Aurelian, 1929, *Științele Geografice*, în *Minerva. Enciclopedie Română*, Editura Comitetului de redacție a Enciclopediei Române, Cluj.
14. Hațieganu, M. Alexandrina, 1934, *Câteva observațiuni asupra bazinului Văii Sebeș*, Cluj.
15. Iosep, Ioan, 2001, *In memoriam. Prof. univ. dr. Laurian Someșan (1901-1986)*, în *Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava*, Secțiunea Geografie, anul X, pp. 229-240, Suceava.
16. Jînga, Victor, 1995, *Probleme fundamentale ale istoriei Transilvaniei*, ediția a II-a, Muzeul Județean de Istorie Brașov, Brașov.
17. Manciușea, Ștefan, 1931, [1], *Contribuții la studiul elementului românesc din Câmpia Tisei și Carpații Nordici*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. IV, 1928-1929, Tiparul „Ardealul”, Cluj.
18. Manciușea, Ștefan, 1931, [2], *Sate și sălașuri în Câmpia Tisei*, în *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, tomul L, București.
19. Manciușea, Ștefan, 1936, *Granița de Vest*, Tipografia Seminarului din Blaj, Blaj.
20. Manciușea, Ștefan, 1938, [1], *Câmpia Tisei*, în *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, tomul LVII, București.
21. Manciușea, Ștefan, 1938, [2], *Frontiera politică și etnică româno-maghiară*, Tipografia ziarului „Universul”, București.
22. Manciușea, Ștefan, 1939, *Granița de Apus a românilor din vechea Ungarie*, Editura Datina Românească, Vălenii de Munte.
23. Meruțiu, Radu, 1938, *Regiunea Baia Mare – Baia Sprie*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. VI, pp. 71-158, Tipografia Cartea Românească, Cluj.
24. Meruțiu, Vasile, Teodorescu, Constantin, 1919, *România cu noile frontiere admise de Congresul de la Paris*, S=1:1000000, Institutul de Arte Grafice „Lucaefărul”, București.

25. Meruțiu, Vasile, 1919, *Hărțile etnografice ale Transilvaniei și Maramureșului*, S=1:200000, Serviciul Geografic al Armatei, București.
26. Meruțiu, Vasile, Murgoci, George, 1921, *România. Hartă fizică și politică pentru uzul școlilor*, S=1:500000, Editura Lucașfărul S.A., București.
27. Meruțiu, Vasile, 1929, *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat. Evoluția teritorială*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. V, pp. 5-237, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj.
28. Meruțiu, Vasile, 1938, *La carte ethnographique de la Roumanie d'après le recensement de 1930*, în *Revue de Transylvanie*, tome IV, no. 1-4, pp. 328-334, Cluj.
29. Mihăilescu, Vintilă, 1935, *George Vâlsan ca geograf și educator*, în *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, tomul LIV, București.
30. Morariu, Tiberiu, 1931, *Câteva contribuțiuni la oieritul evreilor maramureșeni*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. IV, 1928-1929, Tipografia „Ardealul”, Cluj.
31. Morariu, Tiberiu, 1937, *Vieața pastorală în Munții Rodnei*, Societatea Regală Română de Geografie, București.
32. Morariu, Tiberiu, 1941, [1], *Românii dintre Morava și Timoc*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, nr. 9, mai-august 1941, Timișoara.
33. Morariu, Tiberiu, 1941, [2], *Entwicklung der Bevölkerungsdichtigkeit Siebenbürgens während Jahre 1930-1940*, în *Revista Geografică Română*, anul 4, nr. 2-3, București.
34. Morariu, Tiberiu, 1941, [3], *Maramureșul în organismul etnic și politic al Țării Românești*, în *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, tomul LIX, pp. 23-44, București.
35. Morariu, Tiberiu, Hotăran, Elena, 1941, [4], *Harta densității populației Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului în 1930*, S=1:1500000, în *Revista Geografică Română*, fascicula I, 1941, București 1942.
36. Morariu, Tiberiu, 1942, [1], *Die Maramureș. Ein rumänisches Kerngebiet*, Die Dacia-Bücher, Bukarest.
37. Morariu, Tiberiu, 1942, [2], *Elementul Germanic din Transilvania*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj (Timișoara)*, vol. VII, pp. 77-102, Cluj (Timișoara).
38. Morariu, Tiberiu, 1943, *Die Deutschtum in Siebenbürgen*, în *Sonderabdruck aus "Siebenbürgen"*, pp. 91-207, Bukarest.
39. Morariu, Tiberiu, 1947, *Granița de Vest a României din punct de vedere fizic și biogeografic*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. VIII, 1947, pp. 51-73, Tipografia „Cartea Românească”, Cluj.
40. Neagoe, Stelian, 1980, *Viața universitară clujeană interbelică*, vol. I-II, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
41. Nicoară, Teodor Mihai, 2010, *Dificultățile revenirii la Cluj a Universității „Regele Ferdinand I” (1944-1945)/The Difficulties of returning to Cluj of the University “King Ferdinand I” (1944-1945)*, în *Haiducie, brigandaj și discipline sociale*, *Caiete de Antropologie Istorică*, Anul IX, nr. 1 (16), Ianuarie-Iunie, pp. 193-201, Cluj-Napoca.
42. Opreanu, Sabin, 1925, *Terra Siculorum (Contribuții privitoare la Românii din ținutul Secuilor)*, în *Societatea de mâine*, 47 p., Cluj.

43. Opreanu, Sabin, 1928, *Numiri toponimice păstorești în munții Bârsei, Buzăului și ai Vrancei*, în revista Transilvania, Sibiu.
44. Opreanu, Sabin, 1929, *Ținutul Săcuilor. Contribuțiuni de geografie umană și de etnografie*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. III, 1926-1927, Tiparul „Ardealul”, Cluj.
45. Opreanu, Sabin, 1931, *Contribuțiuni la transhumanța din Carpații Orientali*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. IV, 1928-1929, Tipografia „Ardealul”, Cluj.
46. Opreanu, Sabin, 1933, *Țara noastră – România*, în *Biblioteca Astra*, 204-205, 88 p., Sibiu.
47. Opreanu, Sabin, 1941, *Valea Murășului, axă economică a Transilvaniei*, în revista Transilvania, anul 72, nr. 7, pp. 449-455, Sibiu.
48. Opreanu, Sabin, Morariu, Tiberiu, 1946, *The Western Frontier of Rumania*, Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania, Bibliotheca Rerum Transilvanorum, nr. 21, Cluj.
49. Opriș, Ioan, 2008, *Vasile Stoica în serviciul României*, Editura Oscar Print, București.
50. Păcurar, Alexandru, 2013, [1], *Corespondența lui Nicolae Dragomir cu magistrul său George Vâlsan și cu Constantin Brătescu (inedită)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, series Geographia*, vol. 58, nr. 1, pp. 207-218, 2013, Cluj-Napoca.
51. Păcurar, Alexandru, 2013, [2], *Formarea conștiinței naționale în viziunea lui George Vâlsan, promotorul direcțiilor programatice ale unei educații naționale prin geografie*, în *Pro patria mori. Patriotism, politică și cultură (sec. XIX-XX)*, *Caiete de Antropologie Istorică*, Anul XI, nr. 1-2 (22-23), pp. 146-168, Ianuarie-Decembrie 2013, Cluj-Napoca.
52. Păcurar, Alexandru, 2017, *Aspects connus et inédits de la vie et de l'activité du géographe et ethnologue Romulus Vuia*, în *Revista de Etnografie și Folclor / Journal of Ethnography and Folklore*, 1-2/2017, pp. 58-101, Academia Română, București.
53. Rodeanu, Ioachim, 1926, *Observări morfologice la zona de contact a bazinurilor [sic!, bazinelor, s.n.] Oltului și Mureșului, în regiunea Sibiului*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. II, 1924-1925, pp. 293-316, Tiparul „Ardealul” 1926, Cluj.
54. Sighartău, Eliseu, 1926, *Monografia comunei Agrieș, Dej*.
55. Sighartău, Eliseu, 1928, *Colinele și Cetatea Ciceului*, Cluj.
56. Sofronie, George, 1938, *România în viața internațională*, în *Enciclopedia României*, vol. I, Imprimeriile Naționale, București.
57. Someșan, Laurian 1933, *Viața pastorală în Munții Călimani*, în *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, tomul LII, pp. 283-342, București.
58. Someșan, Laurian, 1936, [1], *La Transylvanie est-elle inhabitée?*, în *Revue de Transylvanie*, tome II, no. 4, Cluj, Monitorul Oficial, Imprimerie Nationale, Bucarest.
59. Someșan, Laurian, 1936, [2], *Les frontières de l'État roumain*, în *Revue de Transylvanie*, II, 1936, pp. 397-410, Cluj.
60. Someșan, Laurian, 1937, *La frontière occidentale de l'État roumain*, în *Revue de Transylvanie*, Anul III, nr. 2, pp. 179-187, Cluj, Imprimeria Națională, București.

61. Someșan, Laurian, 1938, [1], Structure orographique de la Transylvanie et son influence sur la vie populaire, în *La Transylvanie*, pp. 7-36, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București.
62. Someșan, Laurian, 1938, [2], *Une carte discutabile (Réponse à M. Paul Teleki)*, în *Revue de Transylvanie*, 1938, Tome IV, no. 1-4, pp. 123-127, Cluj, Imprimeria Națională, 1939, București.
63. Someșan, Laurian, 1939, [1], *Die Rolle der physischen Faktoren bei der volkischen Entwicklung der Theisesebene*, 1939, în *Revista Südostdeutsche Forschungen*, III, 4, München.
64. Someșan, Laurian, 1939, [2], *Die Theisesebene, eine natürliche Grenze zwischen Rumänen und Magyaren. Geographische und politische Studie*, Editura Kraft u. Drotleff, Sibiu.
65. Someșan, Laurian, 1939, [3], *Le peuplement de la Plaine de la Tisa et ses facteurs géographiques*, în *Revue de la Transylvanie*, tome IV, no. 3-4, pp. 233-262, Cluj, Monitorul Oficial, Imprimerie Nationale, Bucarest.
66. Someșan, Laurian, 1940, [1], *Vechimea și evoluția agriculturii românești în Transilvania*, în *Analele Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale „Regele Mihai I” din Cluj-Brașov*, pp. 543-589, Tipografia Fondului Cărților Funciare, Brașov.
67. Someșan, Laurian, 1940, [2], *Așezarea și hotarele spațiului transilvan*, în revista *Transilvania*, Sibiu, Anul 71, nr. 5-6, pp. 154-163, Sibiu.
68. Someșan, Laurian, 1940, [3], *Il problema etnico e geopolitico della Frontiera Occidentale*, în *Colecția „Studi e Documenti Romeni”*, București.
69. Someșan, Laurian, 1940, [4], *Țara Silvaniei în unitatea spațiului transilvan*, în *Revista Țara Silvaniei*, Anul I, vol. I, pp. 56-63, Zalău.
70. Someșan, Laurian, 1941, [1], *Fizionomia spațiului transilvan*, în revista *Transilvania*, anul 72, nr. 1, Sibiu.
71. Someșan, Laurian, 1941, [2], *Alter und entwicklung der Rumänischen landwirtschaft in Siebenbürgen*, București-Bukarest.
72. Someșan, Laurian, 1941, [3], *L'origine dell'agricultura romena in Transilvania e la sua evoluzione*, Editura Dacia, București.
73. Someșan, Laurian, 1944, *Le sol roumain*, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, Tipografia „Mercur”, Sibiu.
74. Someșan, Maria, 2011, *Laurian Someșan, o schiță biografică*, în revista *Țara Bârsei*, serie nouă, numărul 10, pp. 10-15, Brașov.
75. Tanco, Teodor, 2004, *Profesorul universitar dr. Laurian Someșan, participant la Marea Unire de la Alba Iulia*, în ziarul *Mesagerul*, 2 decembrie 2004, Bistrița.
76. Vuia, Romulus, 1926, *Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor*, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. II, 1924-1925, Tiparul „Ardealul”, Cluj.
77. Vuia, Romulus, 1945, *Satul românesc din Transilvania și Banat. Studiu antropogeografic și etnografic*, Cluj.
78. xxx, 1927, *Cuvântările rostite la înmormântarea lui Dr. Ștefan Jarda, secretar general al Universității din Cluj, fost secretar al Fondurilor grănicerești din Năsăud*, Tipografia Națională G. Matheiu, Bistrița.